

האוכלוסייה. בנוסף לפגיעה החמורה בזכות לחופש התנועה עצמה, פוגע הסגר בזכויות אדם אחרות, כגון הזכות לעבוד ולהתפרנס, הזכות לטיפול רפואי נאות, הזכות לחינוך והזכות לחיי משפחה. הסגר פוגע במיוחד בפרנסתם של פלסטינים העובדים בישראל, ומנתק את ירושלים משאר חלקי הגדה המערבית, מנתק את צפון הגדה מדרומה ואת הגדה המערבית מרצועת עזה. הפגיעה בירושלים, שהיתה בעבר מרכז חברתי, כלכלי, תרבותי ודתי כאחד עבור תושבי השטחים, היא קשה במיוחד. לצד הסגר הכללי על השטחים נוסף בשנת 1996 האמצעי של "סגר פנימי", במסגרתו נאסרות היציאה מתוך יישוב פלסטיני והכניסה אליו. ישראל עושה שימוש נרחב באמצעי זה באינתיפאדת אל אקצא: דרכי הגישה ליישובים פלסטיניים נחסמו על-ידי הצבא בסוללות עפר, קוביות בטון או באמצעות חפירת תעלה. בנוסף, ישראל מטילה עוצר מלא במשך ימים ושבועות על כמה יישובים פלסטיניים, בעיקר באזורים הסמוכים להתנחלויות.

יציאה לחו"ל

הסכמי אוסלו קובעים הוראות מדויקות בדבר מעברם של תושבי השטחים במעברי הגבול בגשרי הירדן וברפיח. בהסכמים מובאת רשימה סגורה של מקרים בהם מותר למנוע את יציאתו של תושב - היעדר מסמכי נסיעה, צו איסור יציאה מהארץ במסגרת הליך משפטי, או חשד לפעילות בלתי-חוקית המחייב את מעצרו וחקירתו של החשוד. לכאורה, משמעות הוראות אלה היא ביטול המצב ששרר מאז כיבוש השטחים ב-1967, אז הוכרזו השטחים כ"שטח צבאי סגור" שכל יציאה ממנו טעונה אישור של מפקד כוחות צה"ל. למרות זאת, צה"ל ממשיך לראות בשטחים שטח צבאי סגור ולנצל את שליטתו במעברי הגבול כדי למנוע יציאה של תושבי שטחים מסיבות אחרות מאלה המנויות בהסכמים. בכתב הגנה בתביעה אזרחית שהגיש המוקד ב-1995, טענה המדינה כי הוראות הבטחון מ-1967 ומ-1970, העוסקות בשטחים סגורים, ממשיכות לחול ולפיכך אין לתושבים הפלסטיניים בשטחים זכות מוקנית ליציאה לחו"ל. עמדות דומות הובעו בפני המוקד על-ידי לשכת היועץ המשפטי של הצבא בגדה המערבית, ביולי 1999 ובאפריל השנה, במכתבים בהם נטען במפורש כי הזכות לצאת לחו"ל היא זכות יתר וכי לגורמי הביטחון הישראליים עדיין יש זכות להחליט למי יש זכות לצאת מהשטחים. את הטענה כי בעקבות החתימה על ההסכמים התבטל מעמדם של השטחים כ"שטח צבאי סגור" בכל מה שנוגע ליציאה לחו"ל, העלה המוקד בפני בית המשפט העליון, אולם בית-המשפט טרם הכריע בה.

בשטח, אם כך, נמשכים ההסדרים הקיימים מזה שנים רבות. פלסטינים רבים המנסים לצאת לחו"ל מוחזרים כלעומת שבאו מגשר אלנבי וממעבר רפיח, בלא הסבר. פניות של המוקד מביאות לשינוי בהחלטה רק בחלק קטן מהמקרים בהם נמנעה היציאה לחו"ל מפלסטיני, אולם ברוב המקרים מקבל המוקד תשובה לפיה יציאת התושב נאסרה "מטעמי ביטחון", בשל היותו פעיל בארגונים הפועלים נגד ישראל. המידע שעל בסיסו התקבלה ההחלטה למנוע את יציאתו של התושב נותר חסוי. בארבעה מקרים שונים לגביהם פנה המוקד לרשויות בחודש מרץ השנה, התקבלה תשובה לפיה המבקש מנוע יציאה "בשל היותו פעיל חמא"סי". בקשות המוקד לקבל את הנימוקים לסירוב, לא זכו מעולם למענה.

המקרה של ז"ר ומ"ר מרמאללה מדגים כיצד לדעת הרשויות הישראליות אין זו חובתן להוכיח כי יציאת התושב לחו"ל תהווה סכנה לבטחון המדינה, אלא שעל התושב להוכיח כי ישנה "סיבה טובה" ליציאתו. ז"ר פנתה מספר פעמים בבקשה לצאת לירדן כדי לסעוד את אמה הקשישה והחולה המתגוררת שם. בקשה זהה הוגשה על-ידי מ"ר, בתה של ז"ר. בתשובה למכתבי המוקד, נמסר כי יציאתו "נמנעת מטעמי ביטחון". ביוני השנה פנה המוקד שוב לרשויות בבקשה לבחון מחדש את הסירוב ונענה כי לצורך המשך הטיפול בבקשתו עליהן להציג "מסמכים רפואיים המעידים על מצבה" של האם-הסבתא בירדן.

לא פעם רואה השב"כ בהגשת בקשה להיתר יציאה הזדמנות להפעיל לחץ על התושב לשתף פעולה עם שירותי הביטחון הישראליים. כפועל יוצא מכך, מתנות הרשויות את הטיפול בחלק מהבקשות שהגיש המוקד להיתרי יציאה, במפגש בין המבקש - התושב הפלסטיני - לבין גורמי שב"כ. המוקד מחה על נוהג זה: מדובר בניצול ציני של אדם המבקש לצאת לחו"ל ובהפיכת המוקד, ארגון לזכויות אדם, למתווך של פגישות עבור שירות הביטחון. מחאת המוקד לא הועילה והרשויות דבקו בשלהן, אם כי המינוחים בהם משתמש השב"כ השתנו: הזימון לפגישה בשב"כ מתואר עתה כמתן הזדמנות לשימוע, על מנת לאפשר לשב"כ להשלים את האבחון הבטחוני של המבקש במקרים גבוליים. בפועל, אין מדובר בשימוע כהלכתו - מידע וחומר ראיות בדבר ההאשמות הבטחוניות לא מועבר למבקש מראש וגם זכות הייצוג על-ידי עורך-דין לא קיימת.

ביום 24.3.01 הוחזר ע"ר מגשר אלנבי, עת ניסה לנסוע ללימודים בארה"ב דרך ירדן. באותה הזדמנות ניתן לו זימון לפגישה בשב"כ. ב"פגישה", שנערכה כיומיים לאחר מכן, הותנתה יציאתו לירדן בשיתוף פעולה עם ישראל. ע"ר סירב לתנאי זה. במענה לפניית המוקד בנדון, נמסר כי הרשויות מתנגדות ליציאתו וכי לצורך בחינה מחודשת של בקשתו עליו לסור ל"פגישה" עם השב"כ. כאשר ניסה לנסוע פעם נוספת לירדן, הוחזר ע"ר מן הגשר שוב, וזומן פעם נוספת לפגישה בשב"כ. ב-5.6.01 הגיע ע"ר לשב"כ, ושוב הוצע לו לשתף פעולה עם השב"כ. ע"ר התנגד גם הפעם. כאשר ניסה לצאת לירדן, זמן קצר לאחר מכן, נעצר ע"י כוחות הבטחון הישראליים ונותר במעצר עד לכתיבת דו"ח זה.

ר"כ, תושב נזלה שרקיה, נדרש להתייצב בשב"כ כתנאי לטיפול בבקשתו לצאת לירדן. בעקבות מחאת המוקד שנשלחה במרץ השנה, נתקבלה תשובת הרשויות ובה מספר דרישות בלתי סבירות שעל ר"כ למלא על-מנת שבקשתו תטופל. בין היתר דרשו הרשויות לקבל תצהיר בו הוא יציין היכן ישהה וילון, "לרבות כתובות וטלפונים וכמה זמן בכוונתו לשהות מחוץ לאזור". בנוסף נכתב כי "במידה ותותר יציאתו" יהיה "עליו להצהיר ולהתחייב כי לא ינצל את יציאתו לכל פעילות הפוגעת או עלולה לפגוע בבטחון האזור ו/או בטחון מדינת ישראל".

במקרים אחרים מתנים הרשויות את הסכמתן ליציאת התושב לחו"ל בהסכמתו לשהות שם למשך פרק זמן ארוך במיוחד (למעלה משנה), מעין הגליה מרצון. בפברואר השנה הוחזר ע"ע מגשר אלנבי עת ביקש לצאת לירדן ומשם לאיחוד הנסיכויות הערביות, על-מנת לפגוש את ארוסתו ולבדוק שם אפשרויות תעסוקה. בתשובה לפניית המוקד נמסר כי הלה רשאי יהיה לצאת אם יתחייב "לשהות מחוץ לאזור לפרק זמן של שנה לפחות." בחודש יוני, לאחר שהתחייב כנדרש, יצא ע"ע לירדן.

ב"א ניסה כמה פעמים לצאת לירדן ובכל פעם הוחזר מגשר אלנבי כלעומת שבא. פניותיו למת"ק הישראלי כדי לקבל אישור לנסוע לירדן נענו בשלילה. לאחרונה התקבל ללימודי דוקטורט בירדן ואף שילם את דמי ההרשמה. אז גם נפגש עם איש השב"כ בקלקיליה אשר התנה את יציאתו בהתחייבות לשהות מחוץ לשטחים משך שלוש שנים. ב"א סירב ובקשתו לצאת לירדן נדחתה. אם לא יתחיל את לימודיו בזמן (באוקטובר) הוא יפסיד את דמי ההרשמה. תלונתו נמצאת כרגע בטיפול.

ע"א החל בלימודי דוקטורט באנגליה לפני כחמש שנים. מאז שנת 1998 נקטעו לימודיו, לאחר שבתום ביקור בביתו בשטחים נאסר עליו לשוב לאנגליה להמשך לימודיו. במענה לפניית המוקד מיולי 2000, ביקשו הרשויות לדעת לכמה זמן הוא מעוניין לצאת והאם יהיה מוכן להתחייב שלא לשוב לשטחים עד תום לימודיו. בתשובה הבהיר המוקד כי המתלונן הוא סטודנט חוץ הלומד בחצי תכנית (part time external student), וכי משפחתו ומקום עבודתו נמצאים בשכם. לפיכך, הוא מעוניין לצאת לתקופות זמן קצרות ולסירוגין. באוקטובר 2000 ענו הרשויות כי יציאתו נמנעת "מטעמי ביטחון". במאי השנה, בחלוף חצי שנה מהחלטת הרשויות, פנה המוקד על-פי הנוהל בבקשה לשיקול דעת מחודש ונענה כי בקשתו תישקל בתנאי שיתחייב שלא לשוב לאזור במשך שנתיים. בעקבות מחאת המוקד הבהירו הרשויות כי בקשתו תידון "בכפוף להתחייבות לצאת מהאזור לתקופה של שנה לפחות." ע"א סירב שכן היעדרות כה ארוכה מביתו תפגע קשות במשפחתו בת שש הנפשות.

הישג משמעותי שהשיג השנה המוקד בנושא אישורי יציאה לחו"ל נוגע לחובתן של הרשויות להודיע מראש לפלסטינים שיציאתם מהשטחים אסורה, בטרם יגיעו לשערי היציאה. חברי קבוצת ספורט מחברון היו אמורים להשתתף בתחרות בירדן במהלך מאי 1994. מתוך הקבוצה כולה סורבה יציאתם של כשבעה. לאחר התערבות המוקד, אושרה ב-26.4.94 יציאתם של כל השבעה, אולם כאשר הגיעו לגשר אלנבי כמה ימים לאחר מכן (ב-5.5.94), הוחזר ע"ש כלעומת שבא. בתגובה לפנייה זועמת של המוקד על כך שבתוך ימים שינו הרשויות את עמדתן מאישור יציאה למניעת יציאה, נמסר כי יציאתו אסורה בשל חברות בחמא"ס. לאחר שדרישת המוקד לתשלום פיצויים בגין הטעות של הרשויות סורבה, הגיש המוקד תביעה אזרחית לבית-משפט השלום בירושלים (20.11.95). לאחרונה קבע בית-המשפט כי חלה חובה על הרשות להודיע מראש לתושב שיציאתו הותרה על שינוי בהחלטה – למניעת יציאה: "אין מקום לפגוע בכבודו של אדם באשר הוא אדם מעבר למידה הנדרשת, בין אם הוא חבר בחמא"ס או אזרח תמים בן 50. המידה הנדרשת היא עיכוב יציאתו. אין מקום שלא להודיע לו על כך במועד." בהתאם, פסק ביהמ"ש כי המדינה התרשלה בכך שלא הודיעה לו על ביטול האישור שניתן לו, וכי עליה לפצותו הן על הוצאות הנסיעה והן על עגמת הנפש שנגרמה לו.